

УДК 343.431

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.29>

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ТА СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Басалик С.А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-4060-8673

Білецький В.О.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
в.о. начальника кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000- 0003-0290-097X

Басалик С.А, Білецький В.О. Щодо окремих питань міжнародної співпраці та сучасних підходів у протидії торгівлі людьми в умовах цифровізації та транснаціональної злочинності.

Стаття присвячена складній та багатогранній проблемі торгівлі людьми, як форми транснаціональної організованої злочинності. Збройна агресія російської федерації проти України викликала масштабну міграцію громадян України до інших країн, зокрема країн Європейського Союзу та переміщення наших співвітчизників в середині держави з небезпечних для проживання територій. Опинившись у складному психологічному, матеріальному становищі громадяни України в рази стали уразливі до скоєння проти них злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. У статті детально аналізуються результати боротьби правоохоронними органами України та іноземних держав зі злочинами торгівлі людьми, висвітлюються основні статистичні дані про стан правоохоронної діяльності у цій сфері.

Констатується факт того, що незважаючи на зростання виявлених правоохоронними органами фактів торгівлі людьми, реальна кількість жертв може суттєво перевищувати офіційні показники та з урахуванням високого рівня ризиків, що виникли у сфері торгівлі людьми після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, на міжнародному рівні вживаються системні заходи, спрямовані на посилення протидії зазначеному виду злочинності.

Розкрито основні напрями міжнародної взаємодії у сфері протидії торгівлі, зосереджено увагу на існуючі законодавчі обмеження для оперативно-розшукових підрозділів правоохоронних органів України в повноцінному, дієвому здійсненні обміну оперативною інформацією з суб'єктами протидії торгівлі людьми за кордоном.

Підкреслюється, що у сучасних умовах цифровізації одним із перспективних напрямів протидії торгівлі людьми є застосування криміналістичної методології аналізу цифрових слідів, з метою виявлення протиправної діяльності на різних стадіях її вчинення.

Крім того, наголошується на необхідності створення в Державній прикордонній службі України спеціалізованих підрозділів, аналогічних до підрозділів кіберполіції, які в умовах сьогодення дозволять забезпечити ефективне реагування на виклики цифрової злочинності та сприятимуть формуванню комплексної системи протидії торгівлі людьми в умовах цифрової трансформації суспільства.

Ключові слова: протидія злочинності, боротьба з торгівлею людьми, оперативно-розшукова діяльність, міжнародне співробітництво.

Basalyk S.A., Biletskyi V.O. On certain issues of international cooperation and modern approaches to combating human trafficking in the context of digitalization and transnational crime.

The article is devoted to the complex and multifaceted problem of human trafficking as a form of transnational organized crime. The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has caused large-scale migration of Ukrainian citizens to other countries, particularly the member states of the European Union, as well as the displacement of our compatriots within the country from territories unsafe for living. Finding themselves in difficult psychological and financial conditions, Ukrainian citizens have become significantly more vulnerable to crimes related to human trafficking.

The article provides a detailed analysis of the results achieved by law enforcement agencies of Ukraine and foreign states in combating human trafficking crimes, and highlights key statistical data on the state of law enforcement activity in this field.

It is stated that despite the increase in the number of human trafficking cases identified by law enforcement agencies, the actual number of victims may significantly exceed the official figures. Taking into account the high level of risks that have emerged in the sphere of human trafficking since the beginning of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, systematic measures are being taken at the international level to strengthen counteraction to this type of crime.

The main directions of international cooperation in the field of combating trafficking are revealed, with a focus on the existing legislative restrictions for the operational units of Ukrainian law enforcement bodies in the full and effective exchange of operational information with foreign entities involved in combating human trafficking.

It is emphasized that under modern conditions of digitalization, one of the promising areas of combating human trafficking is the application of forensic methodologies for analyzing digital traces in order to detect illegal activities at different stages of their commission.

In addition, attention is drawn to the need to establish specialized units within the State Border Guard Service of Ukraine, similar to cyber police units, which in today's environment would ensure effective response to the challenges of cybercrime and contribute to the development of a comprehensive system for combating human trafficking in the context of society's digital transformation.

Key words: crime prevention, combating human trafficking, operative-search activity, international cooperation.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення України, основний вплив на яке наклала збройна агресія російської федерації, суттєво збільшились ризики використання наших співвітчизників у злочинних діях, пов'язаних з торгівлею людьми у різних її проявах та формах, як в Україні так і за її межами.

Повномасштабне вторгнення агресора в Україну спровокувало масовий виїзд громадян за кордон, внаслідок якого за межами України опинилось за різними статистичними даними близько 5-6 мільйонів українців, також приблизно така ж кількість співвітчизників отримали статус внутрішньо переміщеної особи. В умовах війни та відповідно масової міграції, складної економічної та гуманітарної ситуації ризики проявів торгівлі людьми суттєво зросли.

Вітчизняними та іноземними правоохоронними органами, у тісній співпраці вживаються заходи щодо профілактики, попередження, недопущення, боротьби з торгівлею людьми громадянами України у всіх її формах. Поряд з цим наявна статистика правозахисних організації свідчить про недостатність заходів, що вживаються, основними причинами яких є недосконалість законодавства, недостатній рівень міжнародної взаємодії з питань боротьби з торгівлею людьми, перехід злочинів в кіберпростір та уникнення від покарання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання посилення міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми потребує безперервної уваги з боку наукової спільноти, тож окремі питання у цій сфері були присвячені роботи таких вчених, як А.В. Андрушко, О.М. Бандурка, Є.Д. Скулиш, В.С. Батиргареева, В.В. Голіна, В.О. Іващенко, Т.П. Кірієнко, К.Б. Левченко, О.В. Лисодєд, Ю.В. Раковська, та інші. Попри потужний вклад вчених і практичних працівників у дослідження цього феномену, лишається низка не вирішених, проблемних питань у сфері міжнародного співробітництва при проведенні заходів протидії та боротьби торгівлі людьми.

Мета дослідження: актуалізація наукового сприйняття сучасного стану протидії торгівлі людьми та місця оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби в цій діяльності; ау-

дит окремих частин механізму протидії протиправним проявам, пов'язаним із торгівлею людьми; окреслення перспектив розвитку оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби відповідно до викликів сучасної протиправної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 2025 року, станом на 1 липня, правоохоронними органами України зареєстровано 116 кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 149 Кримінального кодексу України («Торгівля людьми»). У рамках зазначених проваджень повідомлено про підозру 51 особі у вчиненні 75 кримінальних правопорушень, до суду скеровано 26 обвинувальних актів стосовно 31 особи за фактами вчинення 59 злочинів. У цих кримінальних провадженнях визнано потерпілими 42 особи, серед яких 4 чоловіки, 31 жінка, 3 неповнолітні та 4 малолітні. З урахуванням матеріалів минулих років, станом на 01.07.2025 року на досудовому розслідуванні перебувало 235 кримінальних проваджень за ст. 149 КК України, з яких 230 – у провадженні органів Національної поліції (загалом 577 кримінальних правопорушень). Таким чином, простежується тенденція до збільшення кількості облікованих фактів торгівлі людьми та інших незаконних угод щодо особи у порівнянні з аналогічним періодом 2024 року.

Статистичні дані щодо кількості осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, свідчать про наступне: у 2020 році – 29 осіб; у 2021 році – 24; у 2022 році – 18; у 2023 році – 31; у 2024 році – 16.

Попри зростання виявлених правоохоронними органами фактів торгівлі людьми, реальна кількість жертв цього злочину може суттєво перевищувати офіційні показники. Зокрема, за даними Міжнародної організації з міграції, упродовж 2018–2024 років понад 7 000 осіб отримали допомогу у зв'язку з перебуванням у статусі постраждалих від торгівлі людьми.

Додатковим підтвердженням недооцінки масштабів цього явища є статистика Національної соціальної сервісної служби України. Так, у першому півріччі 2025 року статус особи, яка постраждала від злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, отримали 112 осіб, що майже утричі перевищує кількість потерпілих, визнаних у кримінальних провадженнях за ст. 149 КК України.

Аналіз відкритих інтернет-ресурсів, зокрема офіційного сайту Європейського Союзу, уповноважених правоохоронних органів іноземних держав та міжнародних правозахисних організацій, свідчить про відсутність узагальнених статистичних даних щодо масштабів використання громадян України, які перебувають за кордоном у зв'язку з воєнними діями, у сфері торгівлі людьми.

Поряд із наведеним, аналіз звіту Комісії Європейського парламенту, у сфері протидії торгівлі людьми (п'ята доповідь, Брюссель, 20.01.2025, COM(2025) 8, остаточна редакція), дає підстави стверджувати, що у 2022 році громадяни України посідали друге місце серед національностей третіх країн, які найчастіше ставали жертвами торгівлі людьми в межах ЄС (421 особа). Із цієї кількості 85% потерпілих зазнали трудової експлуатації, а 13% – сексуальної експлуатації [1]. При цьому держави-члени Європейського Союзу та Європол засвідчили, що значна частина кримінальних проваджень, пов'язаних з українськими жертвами, була розпочата ще до початку повномасштабної збройної агресії проти України та/або стосувалася осіб, які вже перебували на території ЄС.

Згідно зі статистичними даними Міжнародної організації з міграції, після 24 лютого 2022 року факти торгівлі громадянами України зафіксовано у низці держав: у Польщі – 16 випадків, у Чеській Республіці – 6, у Федеративній Республіці Німеччина – 1, у російській федерації – 1, у Греції – 1, у Камбоджі – 1, в Італії – 1 та у Словачкій Республіці – 1 випадок.

Звіти за 2021–2022 роки Групи експертів Ради Європи з протидії торгівлі людьми (GRETA) свідчить про фіксацію менш ніж ста випадків торгівлі людьми. Водночас, у 2023 році кількість офіційно ідентифікованих жертв зросла до 118 осіб, а у 2024 році – до 182 громадян України.

Аналіз наведених статистичних матеріалів дає підстави для висновку, що ризик потрапляння громадян України, у тому числі осіб, які залишають територію України з огляду на воєнні дії, у ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, залишається на високому рівні. Відтак, зазначене явище потребує постійного моніторингу з боку компетентних міжнародних органів, зокрема Європолу та Інтерполу, у взаємодії з правоохоронними органами України, а також вимагає посилення превентивних і правоохоронних заходів.

Слід зазначити, що транскордонне оперативне співробітництво України з компетентними структурами Європейського Союзу вже зазнало істотного посилення. Зокрема, у 2024 році Україна взяла участь у 19 заходах у межах операцій Європейської багатодисциплінарної платформи протидії кримінальним загрозам (ЕМРАСТ). У 2023 році Європол координував триденну спе-

ціальну операцію, спрямовану на протидію злочинній діяльності у мережі Інтернет за участю українських жертв. У березні 2024 року 11 держав-членів ЄС створили оперативну групу під координацією Європолу для боротьби із сексуальною експлуатацією українських жінок та дівчат. А вже у травні 2024 року Європол надав підтримку Національній поліції Іспанії у викритті та ліквідації організованого злочинного угруповання, причетного до торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації.

Згідно з матеріалами досудового розслідування, підозрювані осіб у торгівлі людьми застосовували методи вербування шляхом введення потерпілих в оману: вони обіцяли українським громадянам забезпечити належний захист, фінансову підтримку та легальне працевлаштування.

Враховуючи безпрецедентно високий рівень ризиків, що виникли у сфері торгівлі людьми після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року, інституціями Європейського Союзу було впроваджено низку заходів, спрямованих на посилення протидії зазначеному злочину. Зокрема, здійснювалася розробка та реалізація спільних планів боротьби з торгівлею людьми за участю громадян України, що сприяло превенції кримінальних правопорушень і зменшенню кількості офіційно підтверджених розслідувань у цій категорії.

У контексті міжнародної правової співпраці у сфері протидії торгівлі людьми слід зазначити, що протягом 2025 року Офісом Генерального прокурора України було направлено компетентним органам Федеративної Республіки Німеччина один запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні за фактом торгівлі людьми. Водночас до Офісу Генерального прокурора України надійшла низка аналогічних запитів від компетентних органів іноземних держав. Разом з тим, клопотання щодо перейняття іноземними державами кримінальних проваджень, зареєстрованих в Україні за фактами торгівлі людьми, у 2025 році не надходили.

Узагальнення наявних статистичних даних свідчить, що реальна кількість громадян України, які стали жертвами торгівлі людьми як на території України, так і за її межами (у формах трудової, сексуальної та інших видів експлуатації), є значно більшою за офіційно зафіксовані показники.

Крім того, відсутня достовірна інформація щодо випадків торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях України з метою нелегальної трансплантації органів. Ця форма злочинності належить до найбільш латентних і небезпечних проявів транснаціональної організованої злочинності [2].

Сучасна практика протидії торгівлі людьми засвідчує, що заходи з виявлення цього злочину, ідентифікації потерпілих, встановлення осіб, які здійснюють торгівлю людьми, та притягнення винних до кримінальної відповідальності реалізуються національними суб'єктами шляхом комплексного застосування організаційних, оперативно-розшукових, адміністративно-правових, процесуальних, аналітично-дослідницьких, інформаційних та інших заходів. При цьому зазначені зусилля здебільшого спрямовані на ліквідацію каналів торгівлі людьми в межах території України. Якщо ж протиправна діяльність набуває транснаціонального характеру, а до її функціонування причетні як громадяни України, так і іноземці, які перебувають за кордоном, притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності залишається обмеженим та малоефективним.

Важливим елементом правоохоронної діяльності у сфері протидії торгівлі людьми є стан та ефективність міжнародної співпраці між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України та компетентними органами іноземних держав. У сучасних умовах транснаціонального характеру цього злочину результативність заходів протидії значною мірою залежить від рівня координації та взаємодії на міждержавному рівні.

Аналіз положень міжнародного та національного законодавства свідчить про те, що ключові норми нормативно-правових актів глобальної міжурядової організації ООН, Європейського Союзу, Ради Європи, спрямовані на протидію торгівлі людьми, боротьбу з організованою злочинністю, а також регламентування порядку міжнародної правової співпраці та обміну інформацією, інтегровані у систему українського законодавства.

До основних напрямів міжнародної взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми належать:

- аналітична діяльність та взаємний обмін даними, спрямована на виявлення та прогнозування тенденцій злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми;
- надання міжнародної правової допомоги під час розслідування кримінальних проваджень, зокрема виконання доручень про проведення процесуальних та розшукових дій;
- проведення спільних оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій, які унеможливають функціонування міжнародних каналів торгівлі людьми;

- імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство з метою гармонізації правової бази України із загальноєвропейськими та міжнародними підходами;
- участь у міжнародних спеціальних операціях і проектах, спрямованих на викриття організованих злочинних груп, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та усунення негативних наслідків, пов'язаних із торгівлею людьми.

Очевидним є той факт, що міжнародний обмін інформацією щодо осіб, причетних до злочинів у сфері торгівлі людьми, здебільшого здійснюється на стадії досудового розслідування у межах кримінального процесу. Це пояснюється необхідністю дотримання процесуальних гарантій, а також забезпеченням належної доказової бази у кримінальних провадженнях.

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» одним із основних завдань оперативних підрозділів є здійснення взаємодії з іншими правоохоронними органами, у тому числі з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, у тому числі антитерористичними. Така взаємодія спрямована на оперативне попередження, своєчасне виявлення та ефективне припинення кримінальних правопорушень, що мають транснаціональний характер [3].

Обмін інформацією між оперативно-розшуковими підрозділами України та відповідними структурами інших держав здійснюється на основі міжнародних договорів, чинного національного законодавства та принципу взаємних інтересів. У цьому контексті важливою є діяльність України у рамках Інтерполу, Європолу та участь у реалізації міжнародних програм, спрямованих на посилення потенціалу у сфері протидії торгівлі людьми.

Матеріали оперативно-розшукової діяльності будь-якого оперативного підрозділу, що містять відомості про осіб, причетних до готування чи вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтею 149 Кримінального кодексу України, відповідно до наказу Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю», віднесені до категорії інформації з обмеженим доступом. Це обумовлено вимогами законодавства України у сфері охорони державної таємниці та необхідністю забезпечення належного рівня захисту чутливої інформації, яка має стратегічне значення для національної безпеки.

Згідно зі статтею 32 Закону України «Про державну таємницю» секретна інформація, а також матеріальні носії такої інформації, можуть передаватися іноземній державі або міжнародній організації виключно на підставі міжнародних договорів, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою України, або на підставі письмового, мотивованого розпорядження Президента України. При цьому враховується необхідність гарантування національної безпеки держави та позиція Ради національної безпеки і оборони України [4].

Водночас, попри обмежений режим доступу до матеріалів оперативно-розшукової діяльності, міжнародна практика свідчить, що за умови вжиття вичерпних заходів безпеки обмін оперативними даними можливий. Він здійснюється через інструменти глобальної правоохоронної комунікаційної інфраструктури I-24/7 Інтерполу, яка забезпечує цілодобовий та захищений обмін даними між правоохоронними органами держав-учасниць, захищений мережевий додаток SIENA (Secure Information Exchange Network Application) Європолу, що дозволяє оперативно та безпечно передавати стратегічну й оперативну інформацію, пов'язану з розслідуванням злочинів транснаціонального характеру тощо.

У сучасних умовах цифровізації одним із перспективних напрямів протидії торгівлі людьми є застосування криміналістичної методології аналізу цифрових слідів. Йдеться про відстеження та ідентифікацію слідів, що залишають злочинці під час підготовки, замаху та реалізації протиправних схем, зокрема при використанні криптовалют та інших віртуальних активів [5].

Незаконні фінансові операції, що супроводжують злочини у сфері торгівлі людьми, здійснюються у віртуальному просторі з використанням різноманітних механізмів – криптовалютних бірж, онлайн-обмінників, платформ для азартних ігор, міксерів криптовалют, банкоматів та інших нелегальних сервісів. Такі інструменти забезпечують високий рівень анонімності для злочинців і значно ускладнюють їх виявлення та документування правоохоронними органами.

Особливої уваги заслуговує стан інституційної готовності Державної прикордонної служби України, яка, будучи правоохоронним органом спеціального призначення, здійснює оперативно-розшукову, розвідувальну діяльність та контррозвідувальні заходи. Проте у її структурі наразі відсутні спеціалізовані аналітичні підрозділи у сфері протидії злочинам, пов'язаним із використанням віртуальних активів. На відміну від цього, у структурі Національної поліції України вже

функціонує Департамент кіберполіції, до складу якого входять спеціальні управління з протидії злочинам у сфері віртуальних активів.

З огляду на заплановану реформу оперативно-розшукової діяльності, яка передбачає її трансформацію в систему кримінальної розвідки та кримінально-розвідувальної діяльності, видається доцільним розглянути можливість створення в Державній прикордонній службі України спеціалізованих підрозділів, аналогічних до підрозділів кіберполіції. Їх функціонування дозволить забезпечити ефективне реагування на виклики цифрової злочинності, підвищить рівень координації з іншими правоохоронними інституціями включаючи міжнародні та сприятиме формуванню комплексної системи протидії торгівлі людьми в умовах цифрової трансформації суспільства.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що, незважаючи на комплексні заходи, які вживаються правоохоронними органами України у тісній співпраці з іноземними партнерами, реальна кількість жертв торгівлі людьми – громадян України – є значно більшою за офіційну статистику.

Протидія торгівлі людьми є складним і багатогранним процесом, що потребує від держави загалом та безпосередньо від суб'єктів, уповноважених протидіяти й безпосередньо здійснювати боротьбу зі злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, вжиття комплексних заходів, зокрема посилення міжнародної співпраці під час здійснення превентивних, оперативних та кримінально-процесуальних дій. Вони покликані підвищити рівень захищеності громадян України, у тому числі тих, хто зазнав прямого негативного впливу від злочинних дій країни-агресора та повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Удосконалення механізму обміну оперативною інформацією щодо злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, між правоохоронними органами України та відповідними компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями сприятиме дискредитації та ліквідації чинних каналів торгівлі людьми. Це також посилить проведення оперативно-розшукових заходів, підвищить ефективність розслідувань і сприятиме притягненню винних до кримінальної відповідальності, що загалом підвищить рівень захищеності наших співвітчизників.

Важливою складовою протидії торгівлі людьми є готовність оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України ефективно фіксувати та документувати незаконні фінансові операції, що здійснюються у цифровому (віртуальному) просторі. Для цього необхідно врахувати наявний у правоохоронних органів України досвід та, у разі реформи оперативно-розшукової діяльності, передбачити створення спеціалізованих підрозділів протидії кіберзлочинності у системі Державної прикордонної служби України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2025%3A8%3AFIN>.
2. Басалик С.А., Білецький В.О. Щодо окремих питань використання громадян України з збройних конфліктах, як форма торгівлі людьми. *Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 4, 2025 С. 359–361. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/83>.
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради*. 1992, № 22, ст. 303.
4. Закон України «Про державну таємницю». *Відомості Верховної Ради*. 1994, № 16, ст. 93.
5. Басалик С.А., Туз О.С., Тищук В.В. Генезис інструментів OSINT та окремі аспекти їх використання у правоохоронній діяльності. *Український політико-правовий дискурс*. Вип. 9, 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo/15086041>.